

ПРАКТИКА И ОПИТ
PRACTICE AND EXPERIENCEДЪРЖАВЕН И АДМИНИСТРАТИВЕН КОНТРОЛ ВЪРХУ
АВТОРСКИТЕ ПРАВА В БЪЛГАРИЯ**Борис Бончев**

Университет по библиотекознание и информационни технологии

<https://doi.org/10.70300/1L1bWrF7mlIgRFm8ZwJOtVU5w>

Резюме: Настоящата статия разглежда ролята на държавата в защитата на авторските права в България чрез административни и наказателни механизми. Анализирани са правната рамка и конституционните, международните и европейските задължения на страната, изискващи ефективни, пропорционални и възпиращи мерки срещу нарушенията. Особено внимание е отделено на административната отговорност по Закона за авторското право и сродните му права (ЗАПСП), като ключов инструмент за справяне с масовите „рутинни“ нарушения. Авторът подчертава икономическата значимост на авторското право, което служи не само на интересите на творците, но и на обществото чрез насърчаване на културното производство и иновациите. Представена е нормативната уредба за контрол, включително ролята на Министерството на културата, МВР и общините. Анализирани са съществуващите дефицити, като липса на последователност, слаба инициатива на национално и местно ниво и недостатъчен брой контролни действия, което води до масово незачитане на закона и налага усещане за безнаказаност. Статията защитава тезата, че оттеглянето на държавата от контрола би противоречало на основните правни принципи и международните ангажименти на България. Аргументира се тезата за засилване на административния контрол като мярка, необходима за ефективното правоприлагане и защита на културната и икономическата среда. Държавната намеса е определена като легитимна, оправдана и наложителна в условията на широко разпространени нарушения на авторските права.

Ключови думи: държавен контрол върху авторските и сродните права; административен контрол; ЗАПСП; Министерство на културата; интелектуална собственост; публично изпълнение на музика; нелицензирано използване

Конституционна и законова основа на защитата на авторските права

Конституцията на Република България признава и гарантира закрилата на интелектуалната собственост. Чл. 54, ал. 3 от Основния закон постановява, че „изобретателските, авторските и сродните на тях права се закрилят от закона“. Това конституционно изискване означава, че държавата има задължение да осигури защита на авторските права чрез подходящи законови мерки. В изпълнение на тази парадигма българският Закон за авторското право и сродните му права (ЗАПСП) въвежда цялостна уредба на авторските права и предвижда различни нива на тяхната закрила¹ – гражданскоправна и наказателноправна.²

Гражданскоправната защита дава възможност за предявяване на иски за обезщетение и преустановяване на нарушения по общия Закон за задълженията и договорите (ЗЗД) и по специалните разпоредби на чл. 94ю-96 от ЗАПСП³, където новото е възможността за медиация и за решаване на авторскоправни спорове по Закона за медиацията.

Административната отговорност се прилага при по-леките или „маловажни“⁴ случаи на нарушение на закона. Това се осъществява чрез актове и наказателни постановления, издавани от компетентен държавен орган, съгласно ЗАПСП.

Наказателната отговорност се предвижда при по-тежки случаи. Чл. 172а от Наказателния кодекс (НК) инкриминира нарушаването на авторски права като престъпление, което подчертава обществената опасност на деянието. Тук НК предвижда лишаване от свобода до 6 години и глоба до 10 000 лв. за лица, които записват, разпространяват или използват без съгласие чужди произведения в големи размери, а при повторемост на нарушението – до 8 години и по-високи глоби.

Тези сериозни санкции в НК ясно показват, че законодателят счита посегателствата срещу интелектуалната собственост за престъпления с висока степен на обществена вредност. В същото време законът изрично разграничава маловажните случаи, при които деецът не се наказва по НК, а по административен ред, съгласно ЗАПСП и Закона за административните нарушения и наказания (ЗАНН). В своята монография „Авторското право и сродните му права в Република България“ д-р Георги Саракинов очертава новата роля на държавата в прилагането на законовия ред. Той констатира, че докато преди 1993 г., т.е. преди приемането на новия ЗАПСП, държавата пряко управлява отношенията между правноносителите и ползвателите, то с новия закон тя „изоставя тези си функции и остава само като страж, който трябва да бди за спазването на закона“ (Sarakinov 2007, 20).

Международни и европейски задължения за прилагане на авторскоправната закрила

Намесата на държавата в защитата на авторските права е не само изискване на националното законодателство, а и международно задължение.

Още Бернската конвенция (БК) за закрила на литературните и художествени произведения, по която България е страна от 1929 г. (Zagorov 2013, 31), изисква всяка от ратифициралите я държави да осигури прилагането на разпоредбите чрез своето законодателство. Посочва се, че „всяка страна подписала конвенцията, се задължава да приеме в съответствие със своята конституция, необходимите мерки, осигуряващи прилагането на тази Конвенция“.⁵ Това налага държавата да установи ефективни механизми (законодателни, административни и съдебни) за защита на авторските права, определени в Конвенцията. Освен БК, България, в качеството си на член на Световната търговска организация, спазва и Споразумението за търговските аспекти на правата на интелектуална собственост (ТРИПС). Това споразумение поставя акцент върху правоприлагането на правата на интелектуална собственост. По силата на чл. 41 и чл. 61 от ТРИПС подписаните държави трябва да осигурят наличието на ефективни средства на защита срещу всяко нарушение на права на интелектуална собственост, включително наказателноправни и административни мерки, които да имат възпиращ ефект върху нарушителите. В частност, чл. 61 от ТРИПС задължава въвеждането на наказателни процедури и санкции поне за случаите на умишлено пиратство на авторски продукти в търговски мащаб. Предвидено е наказанията да включват лишаване от свобода и/или глоби, които да бъдат „достатъчно големи, за да послужат като средство за предотвратяване на нарушенията“, наред с възможност за изземване и унищожаване на стоките в нарушение и използването оборудване. Тези международни норми обвързват държавата да не се оттегля от санкционирането на нарушенията. Напротив – те изискват активно преследване на нарушителите, особено при посегателствата в голям мащаб.

На ниво Европейски съюз (ЕС) значението на ефективното прилагане на авторското право също е подчертано. Още в Директива 2004/48/ЕО относно упражняването на права върху интелектуалната собственост е записано, че държавите членки трябва да предвидят в законодателствата си мерки срещу нарушителите, които да бъдат ефективни, пропорционални и разубеждаващи.⁶ В мотивите на Директивата се подчертава, че закрилата на интелектуалната собственост е важна не само за насърчаване на иновациите и творчеството, но и за развитие на заетостта и за подобряване на конкурентоспособността. С други думи, ЕС разглежда защитата на авторските и сродните права като съществен елемент от обществения интерес, свързан с икономическия растеж и културното развитие. Макар Директива 2004/48/ЕО да се фокусира върху гражданскоправните средства (например обезщетения, обезпечения, съдебни забрани), тя не изключва допълнителните форми на отговорност. Всъщност, защитата на авторското право изисква цялостна система за правоприлагане – комбинация от граждански, административни и наказателни мерки, чрез която правата на интелектуалната собственост да се защитават действително и ефективно.⁷

Обществена, културна и икономическа функция на авторскоправната защита

Авторското право не обслужва изолирано частния интерес на твореца, а има изразена обществена роля. То стимулира създаването и разпространението на културни продукти, знание и творчество, които обогатяват обществото като цяло. Съвременната уредба на авторското право цели да поддържа културното многообразие и да осигурява равновесие между моралните и имуществените интереси на авторите и изпълнителите, от една страна, и обществения интерес за свободен достъп до знание, образование и културно наследство, от друга.⁸ Исторически, основната идея на първите закони за авторско право е била именно „поощряване на знанието и стимулиране на изкуството и науката“.⁹ Законодателите са съзнавали една по-висша цел, отвъд личната защита на автора: да насърчат творческата дейност и прогреса на културата, като предоставят на създателите временен монопол върху произведенията им. Двойната функция на авторското право едновременно да защитава твореца и да насърчава творчеството, е залегнала в съвременните нормативни актове. Например още в преамбюла на БК е констатирано желанието на държавите да защитят по възможно най-ефективен и еднообразен начин правата на авторите. Тези императиви произтичат от факта, че ефикасната защита на авторските права в крайна сметка облагодетелства цялото общество, тъй като стимулира създаването на култура и изкуство. Мехти Меликов пише: „Доколкото е част от системата на авторското право, в основата на справедливото възнаграждение лежи обществената необходимост от достойно възнаграждаване на творческия труд, за да се гарантира културното възпроизводство“ (Melikov 2025, 10). Ефективното прилагане на авторското право има и пряко икономическо значение, тъй като културните и творческите индустрии съставляват значителен дял от съвременната икономика. Музикалната, филмовата, издателската и софтуерната индустрия осигуряват значителен брой работни места и съществен принос към brutния вътрешен продукт на всички цивилизовани държави. Европейските законодатели признават, че защитата на тези права е фактор за повишаването на заетостта и конкурентоспособността на икономиката.¹⁰ Поради това неефективни мерки от страна на държавата при нарушения, водят до сериозни последици не само в културен, но и в икономически аспект. Системното неплащане на консумирани права обезценява труда на авторите и инвеститорите в културен продукт и ги лишава от доходи, което от своя страна ги обезкуражава да поемат нови творчески инициативи. Допълнителен негативен ефект са и санкциите, които държавата понася при неспазване на изискванията, наложени от Европейската комисия.¹¹ В този смисъл защитата на авторските права изпълнява общественополезна функция. Тя създава рамка, в която културата и иновациите могат да процъфтяват устойчиво, за доброто на цялото общество. Някои критици

понякога възразяват, че твърде строгото прилагане на авторското право може да ограничава достъпа до информация. В екстремни видове се появяват и мнения, които пледират за край на авторското право и пълна свобода за използване на произведения, особено в интернет.¹² Подобни възгледи обаче остават маргинални и не се отразяват на равновесието, залегнало в действащото право.

Българското законодателство е хармонизирано с европейското и вече съдържа достатъчно гъвкави механизми, като изключения и ограничения¹³, както и елементи на разширено колективно лицензиране.¹⁴ Ролята на тези модели е именно постигането на баланс между защитата на авторските права и нуждата на обществото от достъп до информация и културни блага.¹⁵ Същевременно основната функция на авторското право остава закрилата на твореца от неразрешено използване на неговите творби.¹⁶ В съвременната правно-икономическа теория се приема, че защитата на собствеността и основните права е централен елемент от ролята на държавата в демократичните общества (Acemoglu, Robinson 2012, 148). Защитата на правата на собственост, каквито са и авторските права, държавата създава условия творците и иноваторите да получат справедливо възнаграждение и стимул за създаване на нови произведения. При липса на такава защита общественият прогрес се оказва застрашен, тъй като в среда, в която плодовете на творческия труд могат безнаказано да бъдат присвоявани, създаването на нови и значими произведения става икономически и морално безсмислено. Творците губят както стимул, така и възможност да продължат да създават (Acemoglu, Robinson 2012, 168).

Административно-наказателният контрол и необходимостта от държавна намеса

Административно-наказателната отговорност представлява налагане на глоби и имуществени санкции от държавни органи при по-маловажни и масови случаи. Тя е ключов инструмент за осигуряване на спазването на ЗАПСП при нелицензирано използване в големи мащаби. Българското законодателство инкриминира тежките нарушения, но предвижда и широка гама от административни санкции за по-леките „рутинни“ нарушения, които често се наблюдават в практиката. По този начин се разрешава един съществен проблем: при много висок процент нелегално използване на произведения сред повече от 150 000 ползватели, няма как всяко нарушение да премине през прокуратура и съд. Масовото незачитане на правото обаче изисква бърза и адекватна реакция, каквато представлява административната санкция.¹⁷ Законът също така предоставя възможност на нарушителя при по-леко, първо нарушение да понесе по-лека санкция – институтът на маловажния случай.¹⁸ В тези хипотези обаче се въвежда едногодишен срок за повторност. Ако в този срок лицето извърши ново нарушение, то подлежи на по-тежка административна санкция¹⁹, а при определени условия – дори на

наказателна отговорност.²⁰ На практика ефективността на този механизъм почти винаги зависи от това доколко държавните органи изпълняват своите контролни функции и осъществяват последващи проверки на тези ползватели в рамките на предвидения срок. Ако не се извърши поне една повторна проверка, няма как да бъде установено дали нарушението наистина е изолиран (маловажен) случай, или става въпрос за системно поведение (рецидив), което изисква по-строга мярка. Отсъствието на активен контрол и последващи действия от страна на органите е предпоставка санкцията да не постигне необходимия възпиращ ефект, а превантивната ѝ функция да остане само на теория (Fukuяama 2014, 227).

Законова уредба на административния контрол по ЗАПСП

В ЗАПСП е отделен цял раздел за административнонаказателни разпоредби, глава XIII. Чл. 97, ал. 1 от нея изброява деянията, които съставляват административни нарушения. Това могат да бъдат неправомерно възпроизвеждане и разпространение на видеозаписи и звукозаписи, организиране на публично прожектиране на филм, публично изпълнение на произведения без разрешение и др. За тези нарушения законът предвижда значителни по размер санкции. Лицето, което ги извърши, „се наказва с глоба или имуществена санкция в размер от две до двадесет хиляди лева, ако не подлежи на по-тежко наказание“. Също така законът предвижда отнемане на предмета на нарушението в полза на държавата и неговото унищожаване. Така например търговец, който без лиценз прожектира филми или изпълнява публично музика в своето заведение, подлежи на имуществена санкция, а нелегалните носители и/или устройства, с помощта на които е извършено нарушението, се конфискуват. При повторно нарушение санкциите нарастват – глобата се увеличава от три до тридесет хиляди лева и отново могат да бъдат отнети вещите в нарушение. Особено важна разпоредба е чл. 97, ал. 3 от ЗАПСП, която адресира случаите на системни нарушения. Законът предвижда, че ако в определено място (например магазин, заведение, кино, театър или друг обект, или най-общо – обществено място) системно се нарушават авторски или сродни права, това място „се запечатва за срок от три до шест месеца“. Мярката е изключително сериозна – временна административна забрана за извършване на дейност, която има за цел да преустанови продължаващото нарушение и да действа възпиращо спрямо други потенциални нарушители. Такава санкция може да бъде наложена например на нощно заведение, в което многократно е констатирано, че публично се изпълнява музика, без да се заплащат дължимите за това възнаграждения. В този случай държавата може временно да затвори обекта. Очевидно подобна намеса е по силите единствено на публичната власт. Нито един частен правноносител или организация на правноносителите не разполага със средство „да запечата“

търговски обект. Това е прерогатив единствено на държавния контрол, в интерес на закона.

Саракинов пише, че решителните мерки на правозащитните органи показват на нарушителите, че трябва да се съобразяват с авторските и сродните им права, ако искат да продължат бизнеса си (Sarakinov 2007, 361). Именно в този контекст следва да се разгледа и нормативно уредената процедура за осъществяване на административен контрол у нас. Актовете за установяване на нарушения по ЗАПСП се съставят от длъжностни лица, определени от министъра на културата за целта на проверките; законът дава възможност за съдействие и от страна на органите на Министерството на вътрешните работи (МВР).²¹ На тези инспектиращи длъжностни лица по закон са предоставени широки правомощия: право на достъп до търговски обекти, право да изискват документи, да изземват доказателствен материал (например нелегални копия) и др. При констатиране на нарушение се съставя акт, въз основа на който министърът на културата или упълномощено от него лице издава наказателно постановление.²² Именно с наказателното постановление формално се налага глобата или имуществената санкция на нарушителя. Законът разпорежда половината от сумите на тези глоби да постъпват в Национален фонд „Култура“, а останалата половина – в бюджета на Министерството на културата, което подчертава идеята, че тези санкции имат и характер на обезщетение към обществото за причинените вреди върху културната среда.

С измененията в ЗАПСП, приети в края на 2018 г.,²³ беше въведен новият чл. 98в¹, който значително разшири кръга на органите, натоварени с контрол върху законосъобразното използване на защитени произведения в търговските и туристическите обекти.²⁴ Разпоредбата делегира на кметовете на общини правомощия да извършват проверки не само по отношение на музика (звукозаписи и музикални видеозаписи), но и на артистични изпълнения – на живо или чрез запис, както и на записи на аудио-визуални произведения или части от тях. Този разширен обхват на контрола е от особена важност не само за музикалната индустрия, но и за други креативни сектори – сценични изкуства, филмова и телевизионна продукция, мултимедийни формати. Той показва, че законодателят съзнателно преминава от секторен към интегриран подход при защитата на авторските права в публична среда. Съгласно чл. 98в¹, ал. 2 и 3 от ЗАПСП кметовете следят дали обектите, които използват защитени произведения на живо или чрез запис, са уредили предварително правата за тяхното публично изпълнение. Съдържателите на такива обекти са длъжни при поискване, най-малко веднъж годишно, да предоставят на общинските служители доказателства за отстъпените им права за публично изпълнение.²⁵ Санкциите при установени нарушения са значителни: от 2000 до 10 000 лева, като съгласно ал. 6 на същия член половината от постъпленията постъпват в Национален фонд „Култура“, а другата половина – в бюджета на съответната община.

Въвеждането на този модел целеше съществено подобряване на правоприлагането. Вместо да разчита единствено на ограничените ресурси на Министерството на културата, законът ангажира и стотиците общински инспектори в страната, което би следвало да увеличи експоненциално капацитета за превенция и разкриване на нарушения. Промените бяха приети след продължило няколко години настояване от страна на организации на правноносителите именно поради широко разпространената практика на нелегитимно използване на музика, артистични изпълнения и аудио-визуални произведения в публичната среда. Въпреки това към момента на писане на този текст контролът на местно ниво остава по-скоро изключение. Според участници в процеса по лицензиране повече от 80% от търговските обекти, които използват музика в своята дейност, продължават да функционират в „сивия сектор“.²⁶ Основната причина за това е липсата на устойчив, регулярен контрол. При отсъствие на системност нарушителите са наясно, че вероятността да бъдат санкционирани, остава минимална.

Шест години след измененията в ЗАПСП, за които беше написано по-горе, практиката показва някои системни дефицити, които възпрепятстват проверките по чл. 98в¹ да се извършват системно и широкообхватно, въпреки законовите условия и абсолютната необходимост. Такива са: отсъствието на мерки при неизпълнение на контролната функция, липсата на инициативност и целенасочена политика на местно ниво в голяма част от общините²⁷, масовото отсъствие на адекватни местни нормативни актове и процедури на общинско равнище, икономически и политически съображения, недостатъчна координация и стимули, и не на последно място – неформалният натиск от страна на бизнеса в съответните райони. Съвкупността от тези фактори допринася за това значителен дял от употребата на музика в търговските обекти да остане в сивата зона, въпреки че България има един модерен режим за контрол по отношение на нелегитимното използване на авторски права.

С оглед на гореизложеното, при предстоящите промени на ЗАПСП законодателят трябва да приложи необходимите корекции в нормативната рамка, за да направи тези мерки работещи.

Производство по установяване на нарушенията и обжалване на наказателните постановления

Административното преследване на нарушенията на ЗАПСП се е утвърдило като необходим компонент от режима за защита на интелектуалната собственост. Чрез него се осигуряват навременна реакция и санкция в множество случаи, които иначе биха останали извън обсега на правораздавателната система поради своята разпространеност и привидна несъщественост. Аналогичен е случаят с намесата на държавата при преминаване на червен светофар. Повечето преминавания на червено може поотделно да изглеждат незначителни нарушения без последици, но при

масово неспазване на правилата се създава култура на безнаказаност, която застрашава не само сигурността, но и самите основи на обществения ред. Затова държавата не защитава само пешеходеца или водача – тя защитава целостта на системата. По същия начин, когато не се спазват авторските права, не е засегнат само отделен творец, а цялото общество, чиято жизнеспособност зависи в голяма степен от зачитането на правилата.

Производството по установяване на нарушенията и обжалването на наказателните постановления у нас стават по общия ред на ЗАНН. На практика нарушителите – най-вече юридически лица, често обжалват санкциите в съда, което е тяхно право. Но в голямата си част съдебната практика потвърждава актовете на МК²⁸, когато са събрани достатъчно доказателства за нарушението и са спазени процедурните изисквания.²⁹

Практически проблеми и тяхното решаване чрез засилване на контрола

В началото на новото хилядолетие се наблюдаваха значителен брой нарушения, свързани с авторските права. Масови нарушения бяха нелегалното препредаване на телевизионни програми от страна на кабелни оператори, пускането на музика в търговски обекти без необходимия лиценз, както и предоставянето на телевизионни или музикални услуги в хотелски стаи без уредени права за публично изпълнение. В хода на административните производства обаче се появи сериозен проблем: нарушителите често се укриваха за получаването на актовете и постановленията, за да избегнат санкциите. Съгласно действащия по онова време ред по ЗАНН, ако едно юридическо лице не бъде намерено на адреса си за връчване на акта, производството може да се проточи значително и дори да бъде прекратено по давност. Това доведе до отчетлива негативна тенденция нарушителите да избягват административно-наказателна отговорност, като се укриват и осуетяват връчването на документите. Общият ред за връчване се оказва трудно приложим и неефективен. Данни на МК сочат, че само поради невъзможност за редовно връчване през 2015 г. са останали невръчени 56 акта за установяване на нарушения по ЗАПСП, през 2016 г. – 115, а през 2017 г. – 101. Много от тези производства впоследствие се прекратиха по давност. Беше очевидно, че подобна празнина подкопава ефективността на контрола.

В отговор на този проблем през 2018 г. в ЗАПСП бяха направени промени, които улесниха процедурата по връчване на актове и наказателни постановления на лица, нарушаващи закона. Например въведоха се специални правила за връчване на документи на търговци, аналогични на подхода в други закони, за да се предотврати злоупотребата с укриване.³⁰ Вместо да се „оттегли“ пред препятствията, държавата предприе реформи, които да направят санкциите действащи. Тези мерки отразиха волята на обществото в лицето на държавата да засили, а не да отслаби или дори да отмени административния контрол в областта на авторското право.

Трябва ли държавата да се оттегли от санкционирането на нарушенията?

От изложеното дотук става ясно, че държавата има установено място в защитата на авторските права. Въпреки това в общественото пространство понякога се повдига въпросът дали държавните органи трябва активно да санкционират нарушения, особено когато са в „по-малък“ обем – като музика в заведение, или да оставят носителите на права сами да защитават интересите си по съдебен ред. Тази дилема често се свежда до противопоставяне на две ценности: от една страна, свободата на стопанска инициатива и минималната държавна намеса, а от друга – правото на свободно творчество и разпореждане с него от страна на неговите създатели.³¹

Анализът на правната уредба и принципи показва, че отделянето на държавата от санкционирането би било неправилно и вредно по няколко съображения:

- **Конституционно-правен аргумент:** Както беше посочено, държавата има конституционно задължение да закриля авторските права, което би останало кухо, ако не се подкрепя активно от контролни действия. Държавата не може да абдикира от свое конституционно задължение, без да наруши принципа на правовата държава (чл. 4, ал. 1 от Конституцията) и заложените в нея основни права.
- **Международни ангажменти:** България би рискувала да наруши договорните си задължения по БК и ТРИПС, ако преустанови административното и наказателното преследване на нарушенията. ТРИПС изисква държавно прилагане на наказания при драстични нарушения.³² Подобно оттегляне би поставило страната ни в несъответствие със стандартите на ЕС за ефективни възпиращи санкции.³³
- **Ефективност и превенция:** Частноправните средства (гражданските иски) сами по себе си са много необходими и полезни, но практиката показва, че при наситено неуреден (пиратски) пазар те са твърде недостатъчни. Индивидуалните автори, изпълнители и продуценти, а дори и големите представителни ОКУП не могат да инициират неограничен брой дела. Ситуацията към средата на 2025 г. показва, че дори да използват целия свой капацитет плюс външна помощ от адвокатски кантори, те нямат ресурс да водят дела срещу съществена част от огромния брой дребни нарушители, разпръснати из цялата страна. Когато държавата не налага глоби и не извършва проверки по своя инициатива, за мнозинството от тези нарушения изобщо няма реакция. Това създава и утвърждава усещане за безнаказаност у ползвателите и довежда до системно неспазване на закона. Административният контрол запълва тази празнина, като осигурява бърза намеса и генерална превенция. Присъствието на проверяващите органи и рискът от санкция

дисциплинират пазара като цяло. Например възможността за запечатване на търговски обекти дори за 3 месеца действа изключително възпиращо върху собствениците им. Малцина биха рискували да поемат пасивите от тримесечна пауза в работата си заради неплатени авторски възнаграждения. Частният иск от един правноносител или ОКУП, колкото и основателен да е, в никакъв случай не би имал такъв бърз и категоричен ефект.

- **Обществен интерес:** Общопризнат факт е, че авторските права имат обществено измерение: те защитават културната продукция на обществото. Нарушаването им не засяга само единичния носител на права, а подкопава правовия ред и икономиката на творческия сектор. Поради тази причина и НК класифицира престъпленията срещу интелектуалната собственост сред престъпленията против правата на гражданите.³⁴ Държавата санкционира такива деяния не просто за да угоди на частния интерес, а защото те накръняват установения правен и морален ред в сферата на духовните блага. В този контекст, защитата на авторските права може да бъде сравнена и с борбата срещу плагиатството в образованието. Когато един студент препише дипломна работа, той не само нарушава нечии права и усилия, но и подкопава доверието в цялата образователна система. По същия начин, когато музикални произведения масово се използват без разрешение, това не е просто нарушение на частни права, а действие, което вреди на цялата екосистема на творчеството, обезценява труда на авторите и създава устойчиво усещане за безнаказаност и култура на пренебрежение към закона. Следователно санкционирането има възпитателна и защитна функция за обществото, подобно на санкциите в областта на конкуренцията, данъците или екологичното законодателство. Да се очаква, че пазарът ще се дисциплинира сам, без държавна намеса, е твърде наивно. Опитът от 90-те години на XX век показва бум на пиратство именно там, където контролът е отслабен.
- **Авторитет на правото:** Ако законът предвижда забрани и изисквания (като например задължение за заплащане на авторски възнаграждения), но държавата не полага усилия да контролира спазването им, това разяжда авторитета на правната уредба. Правилата, останали без санкция, на практика не функционират. В крайна сметка такова бездействие би обезсмислило и саморегулацията. Например ОКУП разчитат на това, че държавата стои зад тях като *ultima ratio*. Ако нарушителите знаят, че най-лошото, което може да им се случи, е някой ден да бъдат дадени под съд от частно лице, те много по-лесно биха продължили да нарушават. Държавните глоби и перспективата за наказателно преследване (с присъда и

съдебно досие) имат далеч по-силно възпиращо действие. По същия начин, както държавата защитава собственика на земя от незаконно навлизане или застрояване върху неговия имот, така тя трябва да защитава и автора от неправомерно използване на неговото произведение. И в двата случая става въпрос не просто за защита на частен интерес, а за поддържане на правовия ред и доверие в институциите. Независимо дали обществото толерира системното нарушаване на авторски права, или масовото незаконно строителство, и в двата случая това подкопава върховенството на правото.

В светлината на тези аргументи тезата за „оттегляне“ на държавата от санкционирането на авторскоправните нарушения се явява неубедителна и в противоречие с установените принципи. Напротив, съществува консенсус в правната доктрина и политика, че държавният контрол е необходим компонент от режима на интелектуалната собственост, особено при високи нива на нарушения. Само чрез умело съчетаване на трите форми на защита може да се постигне съществен напредък в борбата с нарушенията в голям мащаб.³⁵ Административноправната и гражданскоправната защита се допълват и изпълняват съществена функция при нарушения от голям мащаб, а когато последните са неефекасни, се намесва наказателноправната защита. Съчетаването на различните форми на отговорност е пропорционален отговор, когато нуждата от защита не търпи отлагане.³⁶ На фона на безпрецедентно ниско за европейските стандарти покритие на пазара при някои използвания и недостатъчен контрол убедително се налага тезата, че засилено административнонаказателно прилагане на ЗАПСП е необходимо за противодействие на системните нарушения и чувството на безнаказаност у нелегалните ползватели.

Заклучение

Ролята на държавата при защитата на авторските права не може да се разглежда като универсално константна, а следва да се адаптира спрямо националния контекст. В различните държави интензитетът на държавната намеса в правоприлагането зависи не само от правната рамка, но и от такива фактори като мащаба на закононарушенията, обществената нагласа към авторските права, нивото на правна култура и не на последно място, народопсихологията. В общества с висока степен на доверие в институциите и дълбоко вкоренено уважение към закона, каквито са редица западноевропейски държави, контролът върху спазването на авторските права може да се осъществява предимно с частноправни механизми. В държави, в които усещането за безнаказаност е по-силно и практиката на системно заобикаляне на закона е разпространена³⁷, ролята на държавата е незаменима и критично необходима. Държавата следва да упражнява активен административен контрол за спазване на ЗАПСП. Този контрол при

необходимост трябва да бъде подкрепен от наказателно преследване, защото това произтича от Конституцията, международните конвенции и европейското право. Санкцията изпълнява двойствена превантивна роля, като цели, от една страна, да възпре конкретния нарушител от бъдещи нарушения (лична превенция), а от друга – да въздейства възпиращо върху останалите потенциални нарушители (генерална превенция).

При защитата на авторските и сродните права от страна на държавата, ефективното постигане на тези превантивни функции зависи в значителна степен от последователността и предвидимостта в практиката на санкциониращите органи. Когато при съществуващото ниво на нарушения липсват устойчивост, последователност и аналитичност при налагането на санкции, отслабва не само личната превенция – нарушителите не се възpirат да продължат с противоправното поведение, но и генералната превенция, тъй като останалите субекти не възприемат като реален риска от наказание.

Една от причините за ниското ниво на покритие на лицензирането в сферата на публичното изпълнение на музикални произведения в търговските обекти е отсъствието на убедителен превантивен ефект на държавната санкционна политика. Контролът от страна на държавата защитава значими обществени интереси – културното развитие, справедливото възнаграждение на творческия труд и конкурентната икономическа среда. Авторското право традиционно се приема като баланс между интересите на автора и обществото, а държавата е пазителят на този баланс. Обоснованата аргументация в правната литература подкрепя тезата, че държавната намеса е не само оправдана, но и наложителна, когато става дума за закрила на интелектуални продукти. Отказът на държавата да санкционира нарушенията, би означавал отказ от правовия ред и би изпратил грешен сигнал както към нарушителите, така и към носителите на права. По тези причини българската държава чрез своите компетентни органи (МК, МВР, съдебната система, общините) трябва системно да упражнява и когато е необходимо, да засилва административния контрол по спазване на ЗАПСП. Това е в съответствие с конституционните норми и с обществената функция на авторското право като гарант за развитието на културата и творчеството в интерес на обществото.

БЕЛЕЖКИ

¹ ПОПОВ, В.; АРНАУДОВ, П., 2025. Санкция по чл. 172а от Наказателния кодекс. *PopovArnaudov.bg* [online], [прегледано на 17.07.2025]. Достъпно на:

<https://popovarnaudov.bg/statii/sankcija-po-chl-172a-ot-nakazatelnija-kodeks/>.

² Кой носи отговорност при нарушаване на авторски и сродни на тях права?

TrudiPravo.bg [online], [прегледано на 21.07.2025]. Достъпно на:

<https://trudipravo.bg/izbrani-statii/koi-nosi-otgovornost-pri-narushavane-na-avtorski-i-srodni-na-tyah-prava/>.

- ³ Пак там. В цитирания източник членът е 94, но при смяната на номерацията при промяната от 2018 г. се променя на 94ю.
- ⁴ Закон за административните нарушения и наказания (ЗАНН), чл. 28, ал. 1; Наказателен кодекс (НК), чл. 179а, ал. 6.
- ⁵ Бернска конвенция за закрила на литературните и художествените произведения (БК), чл. 36.
- ⁶ Споразумение за търговските аспекти на правата на интелектуална собственост (ТРИПС), чл. 41, т. 1.
- ⁷ ИРА, 2025. *Special 301 Report on Copyright Protection and Enforcement*. Washington, D.C.: International Intellectual Property Alliance, p. xii. Достъпно на: <https://www.iipa.org/reports/special-301-reports/>.
- ⁸ Директива (ЕС) 2019/790, съображения 2, 5 и 6 от Преамбюла.
- ⁹ Statute of Anne, 1710. An Act for the Encouragement of Learning. United Kingdom.
- ¹⁰ Директива 2004/48/ЕО на Европейския парламент и на Съвета от 29 април 2004 г. относно упражняването на права върху интелектуалната собственост.
- ¹¹ Особено проблемни се оказаха мащабните реформи, като Директива 2014/26/ЕС за колективното управление на права (транспонирана с над двегодишно закъснение) и двата ключови акта от 2019 г. – Директива 2019/789 и Директива 2019/790, които бяха въведени едва в края на 2023 г. след повече от двегодишно забавяне (б. а.).
- ¹² Наказателноправна защита на интелектуалната собственост. *BulgarianLaw* [online], [прегледано на 19.07.2025]. Достъпно на: <https://shorturl.at/NzCfh>.
- ¹³ Например свободно използване за цитиране, научни цели, задължително колективно управление на права (КУП) при кабелното препредаване (б. а.).
- ¹⁴ Разширяване на действието на споразумението за отстъпване на права на ползватели и по отношение на правоносителите, които не са членове на представителната организация за колективно управление на права (ОКУП).
- ¹⁵ Наказателноправна защита на интелектуалната собственост. *BulgarianLaw* [online], [прегледано на 19.07.2025]. Достъпно на: <https://shorturl.at/NzCfh>.
- ¹⁶ Пак там.
- ¹⁷ Например системно неплащане на музика в търговски обекти, масово използване на пиратски софтуер, неразрешено излъчване на филми и радио- или телевизионни програми и др. (б. а.).
- ¹⁸ НК, чл. 93, т. 9; ЗАНН, чл. 28, ал. 1.
- ¹⁹ Закон за авторското право и сродните му права (ЗАПСП), чл. 97, ал. 2.
- ²⁰ НК, чл. 172а.
- ²¹ ЗАПСП, чл. 98, ал. 2, т. 8.
- ²² ЗАПСП, чл. 98в, ал. 1.
- ²³ Държавен вестник, бр. 28 от 2018 г., в сила от 30.12.2018 г.
- ²⁴ По смисъла на чл. 3, ал. 2 от Закона за туризма.
- ²⁵ ЗАПСП, чл. 98в¹, ал. 2.
- ²⁶ ВЛАДИМИРОВ, Вл., 25.09.2024. Музиката играе все по-важна роля в икономиката на страната. *Focus News* [online], [прегледано на 25.09.2025]. Достъпно на: <https://www.focus-news.net/novini/Bylgaria/Vladimir-Vladimirov-PROFON-Muzikata-igrae-vse-po-vazhna-rolya-v-ikonmikata-na-stranata-2275208#>.
- ²⁷ Изключение правят някои общини, като Етрополе: вж. Съобщение за правомощията на кметовете съгласно чл. 98 в¹ от Закона за авторското право и сродните му права. *Balkanec.bg* [online], [прегледано на 23.10.2025]. Достъпно на: <https://balkanec.bg/saobshthenic-za-pravomoshtiyata-na-kmetovete-saglasno-chl98-v1-ot->

zakona-za-avtorskoto-pravo-i-srodnite-mu-prava-42509.html#; Сърница: вж. Важното съобщение до собствениците, стопанисващи туристическите и търговските обекти на територията на община Сърница. *Sarnitsa.bg* [online], [прегледано на 24.10.2025]. Достъпно на: <https://www.sarnitsa.bg/новини/1131-важно-съобщение-до-собствениците-стопанисващите-на-туристическите-и-търговските-обекти-на-територията-на-община-сърница>; Стара Загора: Община Стара Загора, 2025. Авторско право за озвучаване на обекти. В: *Starazagora.bg* [online], [прегледано на 24.10.2025]. Достъпно на: <https://www.starazagora.bg/bg/avtorsko-pravo-za-ozvuchavane-na-obekti/>.

²⁸ МИНИСТЕРСКИ съвет, 2025. Проект на Закон за изменение и допълнение на Закона за авторското право и сродните му права. *Портал за обществени консултации* [online], [прегледано на 10.07.2025]. Достъпно на: <https://www.strategy.bg/publicconsultations/View.aspx?lang=bg-BG&Id=3960>.

²⁹ Министерство на културата срещу „АЛФА-40“ ЕООД – Решение № 109/25.07.2025 г. по АНД № 203/2025 г. на Районен съд – Несебър; Министерство на културата срещу „ЕЛ-ГЛОБАЛ“ ООД – Решение № 3220/04.04.2025 по КАНД № 2870/2024 г. на Административен съд – Пловдив; Министерство на културата срещу „КРЕСЕО“ ЕООД – Решение № 55/12.07.2024 по АНД № 190/2024 г. на Районен съд – Царево; и др.

³⁰ На адреса по регистрация, чрез публично уведомление и др. (б. а.).

³¹ ПОПОВ, В.; АРНАУДОВ, П. Правото на автора като инструмент за ограничаване на конкуренцията. В: *PopovArnaudov.bg* [online], [прегледано на 24.10.2025]. Достъпно на: <https://popovarnaudov.bg/statii/pravoto-na-avtora-kato-instrument-za-ogranichavane-na-konkurencijata/>.

³² ТРИПС, чл. 61.

³³ Съображение 1 от преамбюла на Директива 2004/48/ЕО.

³⁴ НК, гл. III, раздел VII.

³⁵ ПРА, 2025. *2025 Special 301 Report on Copyright Protection and Enforcement*. Washington, D.C.: International Intellectual Property Alliance. Достъпно на: <https://www.iipa.org/reports/special-301-reports/>.

³⁶ WIPO, Advisory Committee on Enforcement (ACE), 2017. *Study on Approaches to Online Trademark Infringements – Executive Summary (WIPO/ACE/12/9 REV.2)*. Geneva: World Intellectual Property Organization (Advisory Committee on Enforcement, 12th Session, 4 – 6 Sept 2017). Достъпно на: https://www.wipo.int/edocs/mdocs/enforcement/en/wipo_ace_12/wipo_ace_12_9_rev_2-executive_summary1.pdf.

³⁷ Такава е ситуацията в сферите на публичното изпълнение на музика в търговски обекти и частното копиране у нас.

ЛИТЕРАТУРА

ЗАГОРОВ, В., 2013. Из история на авторското право в България (1878–1948). *Библиотека: списание за библиотечна теория и практика*, № 20, 1, 25–34. ISSN 0861-847X.

МЕЛИКОВ, М., 2025. Справедливо възнаграждение на артистите-изпълнители – теоретична основа и актуални проблеми. *Икономическа мисъл*, 70 (2), 242–266.

САРАКИНОВ, Г., 2007. *Авторското право и сродните му права в Република България*. София: Сиби.

- ACEMOGLU, D.; ROBINSON, J. A., 2012. *Why Nations Fail: The Origins of Power, Prosperity, and Poverty*. New York: Crown Publishers.
- FUKUYAMA, F., 2014. *Political Order and Political Decay: From the Industrial Revolution to the Globalization of Democracy*. London: Profile Books.
- WIPO, 2010. *THE ARTS AND COPYRIGHT 2010*.

REFERENCES

- ZAGOROV, V., 2013. Iz istoria na avtorskoto pravo v Bulgaria (1878–1948). *Biblioteka: spisanie za bibliotechna teoria i praktika*, № 20, 1, 25–34. ISSN 0861-847X.
- MELIKOV, M., 2025. Spravedlivoto vaznagrazhdenie za artistite-izpalniteli – teoretichna osnova i aktualni problemi (“Equitable Remuneration” for Performers – Theoretical Basis and Current Problems). *Economic Thought Journal*, 70 (2), 242–266 (in Bulgarian). <https://doi.org/10.56497/etj2570206>.
- SARAKINOV, G., 2007. *Avtorsko pravo i srodnite mu prava v Republika Bŭlgariya*. Sofia: Sibi.
- WIPO, 2010. *THE ARTS AND COPYRIGHT 2010*.

STATE AND ADMINISTRATIVE CONTROL OVER COPYRIGHT IN BULGARIA

Abstract: *This article examines the role of the state in the protection of copyright in Bulgaria through administrative and criminal mechanisms. It analyzes the legal framework and the country’s constitutional, international, and European obligations, which mandate effective, proportionate, and deterrent measures against infringements. Particular attention is paid to administrative liability under the Copyright and Related Rights Act (CRRA/ZAPSP), considering it a key instrument for addressing widespread “routine” violations. The author also emphasizes the economic significance of copyright, which serves not only the interests of creators but also society by promoting cultural production and innovation. The article presents the regulatory framework for control, including the role of the Ministry of Culture, the Ministry of Interior (MoI), and the municipalities. Existing deficiencies are analyzed, such as a lack of consistency, weak initiative at national and local levels, and an insufficient number of control actions, which leads to a mass disregard for the law and fosters a sense of impunity. The article defends the thesis that the withdrawal of the state from control would contradict fundamental legal principles and Bulgaria’s international commitments. It argues for the strengthening of administrative control as a necessary measure for effective enforcement and the protection of the cultural and economic environment. State intervention is determined to be legitimate, justified, and imperative in the context of widespread copyright infringements.*

Keywords: *State control over copyright and related rights; administrative control; Copyright and Related Rights Act (ZAPSP); Ministry of Culture; intellectual property; public performance of music; unlicensed use*

Boris Bonchev, PhD Candidate

University of Library Studies and Information Technologies

119 Tsarigradsko shose Blvd.

1784 Sofia, Bulgaria

ORCID: 0009-0004-3411-808X

E-mail: bonchev@live.com; b.bonchev@unibit.bg